כפתור החולות – צמח קטן עם תועלות גדולות

ראדי עומר – מדריך סיורי טבע וליקוט rade_omar@hotmail.com

תקציר: כפתור החולות *Neurada procumbens* הוא צמח מדברי הגדל במצע חולי ופריו דומה לכפתור, והוא מצויד בקוצים חדים המשמשים להפצת זרעיו. לכאורה זהו צמח קטן , שרוע ומאפיר ה"נחבא אל הכלים", פרחיו קטנים ואינם מושכים את העין, אך מסתבר שהינו צמח שימושי הן כצמח מרעה לגמלים ומלחכי-עשב(הרביבורים) למיניהם, והן כצמח מרפא, על כך ועוד בדברים להלן.

==========

כפתור החולות הוא צמח עשבוני חד שנתי, כל איבריו העל קרקעיים מכוסים שיער לבן צפוף ולכן הוא מושך הרבה אבק, מה שמקנה לו גוון לבנבן מאפיר, שרוע וצמוד לקרקע וענפיו מתפצלים מנקודה אחת ואורכם 10 – 35 ס"מ, שמו המדעי *Neurada procumbens* L. מתיחס להיות הצמח שרוע, גם שמו האנגלי Creeping thorn rose מתייחס לכך שהצמח הינו זוחל וקוצני. יש מקורות ערביים המזכירים אותו בשם "סעדאנה מפתרשה", משמע השרוע והצמוד לקרקע.

הכפתור פורח בין פברואר ואפריל, מבנה הפרח דומה מאוד לזה של בני משפחת **הוורדניים**, אבל הפרי שונה מאוד, ואכן משפחת **הכפתוריים** נחשבת למשפחה עתיקה, שמרכזה בדרום אפריקה ויתכן וממנה נגזרה במהלך האבולוציה משפחת הוורדניים.

מימין כפתור החולות *Neurada procumbens* נחל נמרה ליד תמנע, צילמה חוה להב ©, משמאל: כפתור החולות נ-שיזף בקעת-החול, צילם שיר ורד ©

הפרחים קטנים יחידים, צבע הכותרת לבנבן צהוב או ורוד, והיא ארוכה במעט מן הגביע . הגביע עשוי מגביעון ולו 5 חפים ההופכים לקוצים, וכן מגביע בעל 5 אונות דמויות ביצה או אזמלניות , צורת הגביע כספלון, שטוח בחלקו התחתון והולך וצר בחלקו העליון. בצוואר שבתווך יושבים עלי הכותרת יחד עם 10 אבקנים קצרים. גודל העלה כ- 2.5 ס"מ מחולק לאונות, ובבסיסו יש שני עלי לואי.

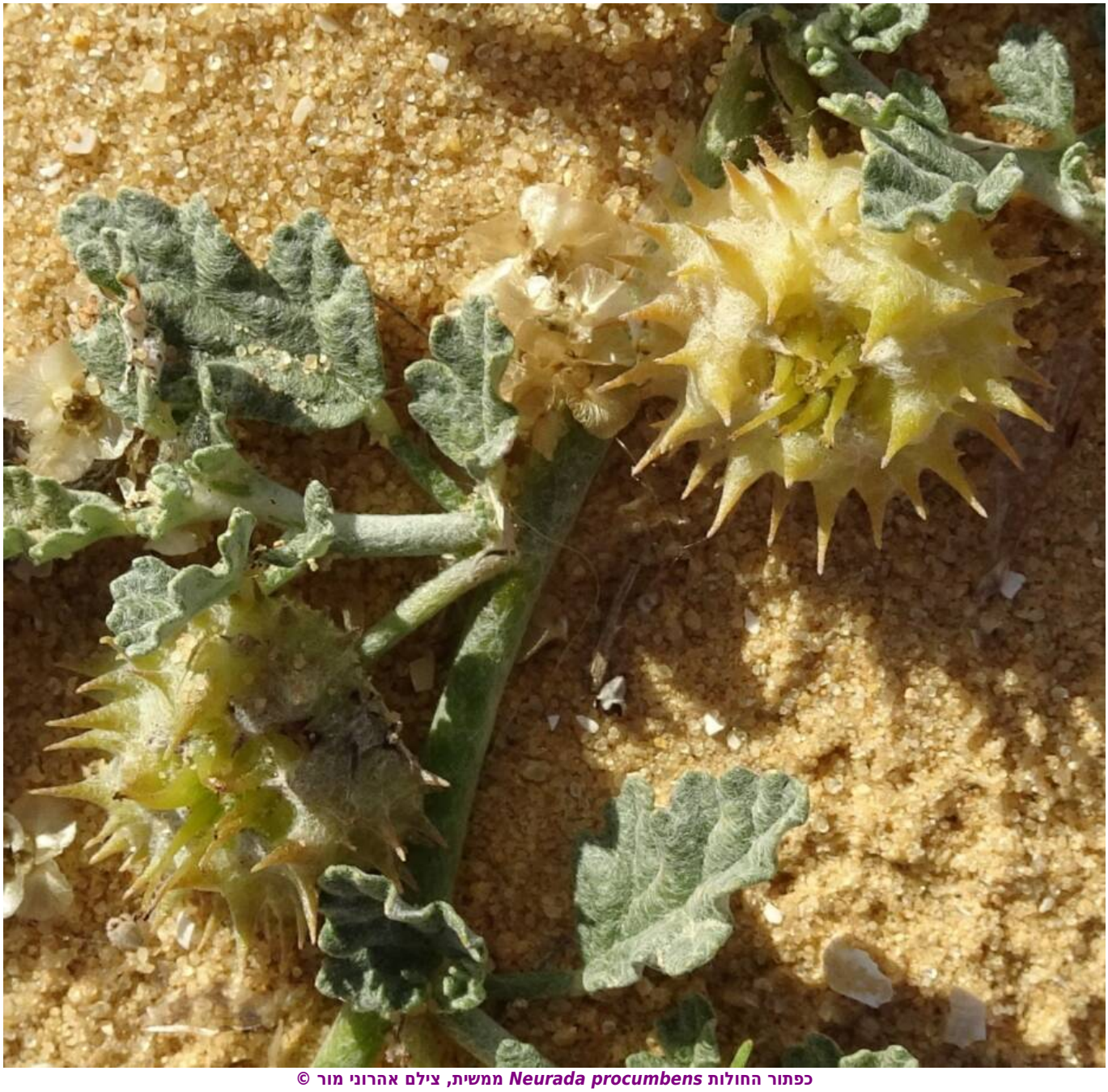

כפתור החולות ***Neurada procumbens*** ממשית, צילם אהרוני מור ©

הפרי מורכב מעשר פרודות המעורות בגביע, מכל פרודה בולט עמוד עלי, המתארך והופך לקוצני, הפרי קשה עגול ושטוח, קוטרו כ- 2 ס"מ והוא קוצני בחלקו העליון וחלק בצידו התחתון, הוא ניתק מהצמח ומשמש כיחידת תפוצה הנצמדת בקוציה הקשים וחדים לטלפים ולצמר של בעלי חיים ולנעלים וגלגלי רכבי שטח, הוא נדבק לרגלי ההולכים יחפים, והוצאתו כרוכה בכאב וזוב דם לעתים, ועל כן כינויו העממי בשפה העברית הוא " פוקת היחפים".

כפתור החולות ***Neurada procumbens*** – נביטה 7.12.81 חצבה, צילם א. שמידע ©, משמאל: כפתור החולות חצבה נביטה 7.12.81 צילם א. שמידע ©

במצרים הצמח מכונה " לוסיק" קרי, הנדבק, ובאלג'יר מכונה " רג'ל אלסבע" ופירושו רגל האריה, מאחר והקוצים החדים שגורמים לפצעים מכאיבים מזכירים את הטופרים של האריה, שם נוסף לפרי ולצמח בכלל בשפה הערבית הוא "חלמה" , משמע פטמה. ראוי לציין שבמדבר אוכלים את הפרי הירוק לפני הבשלתו והפיכתו לקוצני, וגם ענפיו נאכלים וטעמם אינו מריר והוא ערב לחך, ומקורות שונים מציינים שהוא חביב במיוחד על ילדים בני המדבר. שם אנגלי לצמח הוא Sand button שיש לו אותה משמעות של השם העברי, מאחר והפרי דומה לכפתור או מטבע.

תפוצתו העולמית כוללת את מדבר סהרה במערב, מדבריות המזרח התיכון עד מערב הודו, נפוץ בארץ בחולות מערב ומרכז הנגב, חוף השרון והערבה וכן באדמות הלס בנגב המערבי.

נחשב כצמח מרעה מעולה לגמלים, עזים וכבשים ושאר הרביבורים, ועל כן נאמר "מרעא ולא כאלסעדאן" דהיינו מרעה מעולה ומשובח כמו כפתור החולות, ונאקות המלחכות צמח זה תנובת החלב שלהן בעל טעם יחודי ומשובח טעם ואופייני והוא יותר סמיך מסוגי חלב אחרים ומאוד מבוקש.

שימושיו ברפואה העממית ברחבי חצי האי ער מרובים ומהם: לחיזוק הגוף במקרה של חולשה כללית בנפיחות בעור, שברים וחבורות, להעלאת לחץ דם נמוך ועוד...

ספרות:

باذيب علي سالم، **النباتات الطبية في اليمن**، مطبعة الارشاد، صنعاء، 2007.
دوسري حميد بن مبارك، **النبات البري في المنطقة الشرقية**، مكتبة الملك فهد الوطنية, 2017.

עזריה א 1982 (עורך) אינצקלופדיה החי והצומח של ארץ ישראל, הוצאת החברה להגנת הטבע, תל אביב
שמידע א 2005 לקסיקון מפה: צמחי ישראל, מפה הוצאה לאור, תל אביב

———————

https://qloob3.com/%D9%86%D8%A8%D8%A7%D8%AA-
https://www.aspdkw.com
https://pediaweek.com/
https://pediaweek.com/
http://www.ecole-ar.com/vb/showthread.php?t=13044
http://www.marqoom.org/kotob/view/al3ayen/313

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: עומר ר 2020 כפתור החולות Neurada procumbens, צמח קטן עם תועלות גדולות. כתב-עת "כלנית", מספר 8.

==========